

## АҲОЛИ ВА ХУДУДЛАРНИ ТАБИЙ, ТЕХНОГЕН ВА ЭКОЛОГИК ХУСУСИЯТЛИ ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДАН МУҲОФАЗА ҚИЛИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

М.Атамуратов

*Қорақалпоғистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар бошқармаси Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги ўқув маркази бошлиғи*

**Аннотация.** Ушбу мақолада аҳоли ва ҳудудларни табиий, техноген ҳамда экологик хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилишни ташкил этишининг илмий-амалий асослари таҳлил қилинган. Фавқулодда вазиятларнинг келиб чиқиш сабаблари, уларнинг ижтимоий-иқтисодий оқибатлари ҳамда хавфни камайтиришга қаратилган замонавий ёндашувлар кўриб чиқилган. Халқаро тажриба асосида профилактика, тайёргарлик, жавоб қайтариш ва тиклаш босқичларини ўз ичига олган комплекс муҳофаза тизимини шакллантириш зарурлиги асослаб берилган.

**Калит сўзлар:** фавқулодда вазиятлар, табиий офатлар, техноген хавф, экологик хавф, аҳоли муҳофазаси, хавфни камайтириш, халқаро тажриба.

Глобаллашув ва индустриал ривожланиш жараёнлари замонавий жамият олдида янги хавф-хатарларни юзага келтирмоқда. Табиий офатлар (зилзила, сел, сув тошқини, бўронлар), техноген ҳалокатлар (саноат авариялари, кимёвий чиқиндилар, радиация хавфи) ҳамда экологик муаммолар (атроф-муҳит ифлосланиши, биоэкологизимлар бузилиши) аҳоли ҳаёти ва ҳудудлар барқарорлигига жиддий таҳдид солади. Шу сабабли аҳоли ва ҳудудларни фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилишни самарали ташкил этиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Бу жараён хавфларни олдиндан аниқлаш, уларни баҳолаш, профилактика чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва фавқулодда ҳолатларда тезкор ҳаракат қилишни талаб этади.

Фавқулодда вазиятлар келиб чиқиш манбасига кўра уч асосий гуруҳга бўлинади:

### **1. Табиий хусусиятли фавқулодда вазиятлар:**

Ер қимирлаши, сел, кўчки, қурғоқчилик, бўрон, цунами каби табиий жараёнлар билан боғлиқ ҳолатлар. Улар кутилмаганлиги, кенг ҳудудни қамраб олиши ва катта инсон йўқотишларига сабаб бўлиши билан ажралиб туради.

### **2. Техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлар:**

Саноат авариялари, ёнғинлар, портлашлар, транспорт ҳалокатлари, кимёвий ёки радиацион чиқиндилар билан боғлиқ ҳолатлар. Бу турдаги вазиятлар инсон фаолияти натижасида юзага келади.

### **3. Экологик хусусиятли фавқулодда вазиятлар:**

Атроф-муҳит ифлосланиши, сув ва ҳаво ресурсларининг танқислиги, биологик хилма-хилликнинг камайиши билан боғлиқ хавфлар. Улар узоқ муддатли оқибатларга эга бўлиб, инсон соғлиғига салбий таъсир кўрсатади.

### ***Аҳоли ва ҳудудларни муҳофаза қилишнинг ташкилий асослари***

Аҳоли ва ҳудудларни фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш куйидаги асосий йўналишлар орқали амалга оширилади:

- хавфларни аниқлаш ва баҳолаш;
- эрта огоҳлантириш тизимларини жорий этиш;
- аҳолини тайёрлаш ва ўқитиш;
- муҳофаза иншоотларини қуриш ва сақлаш;
- эвакуация режаларини ишлаб чиқиш;
- кутқарув ва тиббий ёрдам хизматларини такомиллаштириш.

Бу тадбирлар давлат органлари, маҳаллий ҳокимият, жамоат ташкилотлари ва аҳолининг ўзаро ҳамкорлигида амалга оширилиши лозим.

Халқаро амалиётда фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш “хавфни камайтириш” (Disaster Risk Reduction – DRR) концепциясига асосланади. БМТ томонидан қабул қилинган *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (2015–2030)* ҳужжатида профилактика, тайёргарлик ва барқарор ривожланиш асосий устувор йўналишлар сифатида белгиланган.

Ривожланган мамлакатларда:

- замонавий ахборот технологиялари орқали хавфларни прогноз қилиш;
- геоахборот тизимлари (GIS) асосида хавф хариталарини яратиш;
- аҳолини оммавий тайёрлаш дастурларини жорий этиш кенг қўлланилади.

Аҳоли ва ҳудудларни табиий, техноген ва экологик хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилишни самарали ташкил этиш инсон хавфсизлигини таъминлашнинг муҳим шарти ҳисобланади. Халқаро тажриба ва миллий амалиёт уйғунлиги, профилактика тадбирларининг кучайтирилиши ва аҳолининг онгли иштирокини таъминлаш орқали фавқулодда вазиятлар оқибатларини камайтириш мумкин.

### **Фойдаланилган адабиётлар:**

1. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction.
2. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. United Nations.
3. World Health Organization (WHO). Emergency Risk Management for Health.
4. Haddow G., Bullock J., Coppola D. Introduction to Emergency Management. Butterworth-Heinemann, 2020.
5. Shaw R. Disaster Risk Reduction: Methods, Approaches and Practices. Emerald Publishing, 2012.
6. United Nations Environment Programme (UNEP). Environmental Risk and Disaster Management.
7. Ўзбекистон Республикасининг “Фуқаро муҳофазаси тўғрисида”ги Қонуни.